

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٩٨٢١١

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان :

بررسی حجّیت کتاب و سنت و ارتباط آن دو

استاد راهنما :

دکتر سید رضا مؤدّب

استاد مشاور :

دکتر محمد جواد نجفی

نگارنده :

مقداد فروغی راد

بهار - ۱۳۸۷

اطلاعات لازم می باشد
تشیب مرکز

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۹

1

۹۸۴۱۱

تاریخ: ۸۷/۲/۳۰

شماره: ۱۱۱۸۶

پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه آقای: مقداد فروغی راد

رشته: علوم قرآن و حدیث

تحت عنوان: «بررسی حجیت کتاب و سنت و ارتباط آن دو»

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۸۷/۲/۳۰ تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد

۱۸ با حروف: هجده

با درجه: عالی ● بسیار خوب ○ خوب ○ قابل قبول ○ دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
سید رضا مودب	استاد راهنما	دانشیار	
محمد جواد نجفی	استاد مشاور	استادیار	
جعفر نکونام	استاد ناظر	دانشیار	
محمد علی تجری	استاد ناظر	مریی	
محمد کاظم شاکر	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	دانشیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده
نام و امضاء:

خی. جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

پستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

ت آموزش: ۲۸۵۵۶۸۴

ت اداری: ۲۸۵۵۶۸۶

ت دانشجویی: ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم:

تقدیم به امام امت ، خمینی کبیر و شهیدان راه اسلام آنان که وجود خود را در راه هدف والای خویش فدا نمودند .

تقدیم به مردم شهید پرور و مظلوم شهرم دزفول پایتخت مقاومت ایران اسلامی و به ویژه پدر و مادر عزیزم که با تمام وجود برای پیشرفت من تلاش و کوشش می نمایند .

چکیده

برای تقویت باور های دینی در مردم به ویژه جوانان و تبلیغ دین اسلام و با توجه به اینکه دشمنان اسلام به بنیان های دین اسلام هجوم آورده اند ، تلاش برای روشن نمایی هر چه بیشتر ابعاد مختلف دین به خصوص اصول زیر بنایی آن تلاشی مقدّس خواهد بود . بررسی حجّیت قرآن و سنّت با رویکرد به ارتباط آن دو در حجّیت و منبعیت جزء سؤال های ریشه ای از دین می باشد که ذهن پرسشگر همه انسان ها و به ویژه نسل امروز را متوجّه خود ساخته و می سازد . اگر چه هر چیزی که حجّت شد ، به طور قطع منبع نیز می باشد و چیزی که حجّت نباشد منبع هم نخواهد بود ولیکن به جهت دستیابی به نتیجه بهتر در ارتباط میان قرآن و سنّت باید میان این دو فرق نهاده و به طور جداگانه به بررسی آنها پرداخت .

استقلال قرآن در اصل حجّیت و اثبات نسبت آن به خداوند از راه اعجاز قرآن آشکار می گردد . اگر چه اصل حجّیت سنّت معصومین از راه قرآن قابل اثبات است اما این تنها راه نبوده و می توان آن را از راه عقل و معجزه های متواتر دیگر ثابت نمود و زمانی که راه اثبات اصل حجّیت سنّت منحصر در قرآن نباشد ، این معنایی جز استقلال و هم عرضی سنّت با قرآن در اصل حجّیت ندارد . استقلال قرآن در حجّیت دلالتی با روشن شدن سلامت آن از تحریف و فهم پذیری قرآن برای همگان بدست می آید . و تبیین بهتر ارزش و حجّیت محتوایی سنّت به دلیل وجود روایات قطعی عرضه و آسیب های وارد بر سنّت مانند جعل و تحریف ، می بایست آن را در دو بخش سنّت قطعی و سنّت غیر قطعی مورد بررسی قرار داد . در این میان سنّت غیر قطعی ، حجّیت دلالتی خود را از راه عرضه بر قرآن و عدم مخالفت با آن بدست می آورد و بدین ترتیب وامدار قرآن و در طول آن در حجّیت قرار می گیرد . ولی برای سنّت قطعی به دلیل اینکه صدور آن از معصوم مسلم می باشد نیازی به عرضه نبوده و حجّیت دلالتی آن همپا و در عرض قرآن می باشد . این نظر یعنی همپایی سنّت قطعی و تأخر سنّت غیر قطعی نسبت به قرآن در حجّیت ، دیدگاه برگزیده نگارنده در میان گمانه ها درباره ارتباط قرآن و سنّت می باشد که می توان آن را با برهان خُلف (نادرستی دیدگاه های دیگر در این باره) و مسأله نسخ تقویت و محکم تر نمود .

رابطه قرآن و سنّت در منبعیت و عرضه معارف دینی ، رابطه ای استقلالی و عرضی می باشد . برخی از آیات قرآن و روایات معصومین و سیره آنها و اصحاب ایشان گویای این شکل رابطه قرآن و سنّت یعنی همپایی سنّت قطعی و غیر قطعی در منبعیت هست که از بی دلیلی دیدگاه غیر همترازی این دو و شهرت آن در میان دانشمندان اسلامی می توان جهت تقویت آن بهره گرفت .

واژه های کلیدی: قرآن، سنّت، حجّیت، منبعیت، رابطه طولی و عرضی، همپایی، تقدّم، تأخر

تقدیر:

سپاس و تشکر از یاور و کمک کننده ، به حکم عقل واجب و ناسپاس سزاوار سرزنش و ملامت می باشد . بدین وسیله فرصت را مغتنم شمرده و از تمام کسانی که تلاش خود را وقف تعالی و پیشرفت فرزندان ایران زمین و اینجانب نموده اند ، به ویژه اساتید محترم دکتر مؤدب و دکتر نجفی که در نگارش پژوهش پیش رو یاریم کردند ، سپاسگزاری کرده و سعادت و رضوان الهی در زندگی را برای ایشان از درگاه الهی طلب می نمایم .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اوّل ؛ کَلِّيات
۱	۱. مقدمه
۲	۲. بیان مسأله
۲	۳. اهداف تحقیق
۳	۴. اهمّیت و ضرورت موضوع
۶	۵. سؤالهای اصلی و فرعی
۷	۶. فرضیه ها
۷	۷. پیشینه تحقیق
۹	۸. روش تحقیق

فصل دوّم ؛ معنا شناسی قرآن ، سنّت

و برخی از مبانی مرتبط با آنها

۱۰	مقدمه
۱۱	قرآن در لغت و اصطلاح
۱۳	جمع و تدوین قرآن
۱۵	مرحله تدوین ما بین الدّفتین
۲۱	محکم و متشابه در قرآن
۲۵	سنّت در لغت و اصطلاح
۲۷	روایات عرضه
۲۹	اخباریان

۳۳	فصل سوّم ؛ استقلال قرآن و سنّت در اصل حجّیت
۳۴	مقدمه
۳۴	۱. معنای لغوی و اصطلاحی حجّت
۳۵	۲. بررسی اعتبار و حجّیت قرآن
	۱.۲ اوّل : اصل حجّیت قرآن
۳۶	یا اثبات نسبت قرآن به خداوند متعال
۳۶	معنای لغوی و اصطلاحی معجزه
۳۹	اعجاز قرآن
۳۹	آیات تحدّی ، کارکرد و دلالت آنها
۴۲	وجوه اعجاز قرآن
۴۴	اعجاز محتوایی
۴۵	اعجاز بیانی
۵۰	۳. بررسی اعتبار و حجّیت سنّت
۵۰	اصل حجّیت سنّت
۵۰	۱. ضرورت نبوّت
۵۲	دلایل حجّیت سنّت پیامبر صل الله علیه و آله
۵۲	عقل و اعتبار سنّت پیامبر
۵۴	قرآن و اعتبار سنّت پیامبر
۵۶	۲. ضرورت وجود امام و نصب جانشین توسط پیامبر
۵۸	دلایل حجّیت سنّت اهل بیت علیهم السلام
۵۸	حجّیت سنّت اهل بیت از نگاه عقل
۵۸	حجّیت سنّت اهل بیت از نگاه قرآن

۶۵	حجّیت سنت اهل بیت از نگاه سنت پیامبر
۶۵	حدیث ثقلین
۶۶	حدیث غدیر
۶۹	۳. حجّیت سنت صحابه و تابعان
۶۹	۱. مراد از صحابه و حجّیت سنت آنان
۷۱	۲. دلایل حجّیت سنت صحابه
۷۱	دلیل اوّل؛ آیات قرآن و حجّیت صحابه
۷۲	دلیل دوّم؛ روایات و حجّیت صحابه
۷۳	دلیل سوّم؛ ترجیح سخن صحابه نزد علما
۷۳	۳. نقد و ادّله عدم حجّیت سنت صحابه
۷۷	نتیجه فصل سوّم

فصل چهارم؛ بررسی ارتباط قرآن و سنت

۷۸	و استقلال آن دو در حجّیت و منبعیت
۷۹	مقدمه
۷۹	۱. رابطه عرضی
۸۰	۲. رابطه طولی
	۳. مفهوم طولی یا عرضی بودن قرآن و سنت
۸۰	در حجّیت و منبعیت
۸۱	۴. چگونگی رابطه قرآن و سنت در حجّیت
۸۲	۱.۴ بررسی گمانه ها درباره رابطه قرآن و سنت در حجّیت
۸۳	اوّل: دیدگاه همپایی سنت قطعی و تأخر سنت غیر قطعی نسبت به قرآن
۸۳	۱. استقلال قرآن در حجّیت دلالت و محتوا خویش
۸۳	۱.۱ اثبات سلامت قرآن از تحریف

- ۸۳ معنای لغوی تحریف
- ۸۴ معنای اصطلاحی تحریف
- ۸۶ دلایل نزاهت قرآن از تحریف
- ۸۷ دلایل عقلی نزاهت قرآن از تحریف
- ۸۸ دلایل قرآنی نزاهت قرآن از تحریف
- ۹۱ دلایل سنت بر نزاهت قرآن از تحریف
- ۹۲ تواتر قرآن و عدم تحریف آن
- ۹۳ ۲.۱ اثبات فهم پذیر بودن قرآن برای عموم
- ۹۴ حجیت ظواهر
- ۹۴ حجیت مطلق ظواهر
- ۹۵ اعتبار ظواهر قرآن
- ۱۰۷ ۲. استقلال سنت قطعی در حجیت
- ۱۰۸ ۳. استقلال سنت غیر قطعی در حجیت

۱۱۰ نتیجه فصل چهارم

فصل پنجم؛ بررسی سایر گمانه ها درباره

رابطه قرآن و سنت در حجیت و همچنین منبعیت

- ۱۱۲ مقدمه
- ۱۱۳ ۱. تقدم سنت قطعی و سنت غیر قطعی بر قرآن
- ۱۱۴ نقد دیدگاه تقدم سنت قطعی و سنت غیر قطعی بر قرآن
- ۱۱۶ ۲. تأخر سنت قطعی و سنت غیر قطعی بر قرآن
- ۱۲۰ نقد تأخر سنت قطعی و سنت غیر قطعی بر قرآن

	۳. همپایی سنت قطعی و سنت غیر قطعی با قرآن
۱۲۲	(دوگانه محوری)
۱۲۳	۱.۳ استقلال سنت در اعتبار و حجیت
۱۲۳	۲.۳ استقلال سنت در ارائه آموزه هایی از دین
	۳.۳ دلایل دوگانه محوری
۱۲۴	(همپایی سنت قطعی و سنت غیر قطعی با قرآن)
۱۲۷	۴.۳ جامعیت قرآن
۱۲۹	۵.۳ نقد همپایی سنت قطعی و سنت غیر قطعی با قرآن
۱۳۳	۴. بررسی رابطه قرآن و سنت در منبعیت
۱۳۴	هم عرضی قرآن و سنت در منبعیت
۱۳۶	نتیجه گیری پایانی
۱۳۸	فهرست منابع

فصل اوّل ؛ کلیات

مقدمه

مباحث علوم انسانی زیر بنای مباحث دیگر بوده و اهمیّت و جایگاه ویژه آنها باید مورد توجه شایسته قرار گیرد. متأسفانه در جامعه ما برای این علوم جایگاه شایسته ای تعریف نگردیده است و حال آنکه باید دانست، پیشرفت پایدار و موفق و همه جانبه جز از طریق ارتقاء علوم انسانی و تبیین هر چه بیشتر آنها ممکن نمی باشد. علوم اسلامی و مباحث قرآن و سنت در صدر علوم انسانی قرار داشته و باتوجه به مرتبه رفیع آنها باید اهتمام محققان و پژوهشگران را بیش از هر چیز به دنبال خویش داشته باشند. باشد که شاهد روزی باشیم که این علوم در سطحی جهانی و با تحقیق های ژرف و عمیق روشنی بخش تاریکی های حیات بشری باشند.

بیان مسأله

مسلمانان هم در بین خویش و هم در مقابل غیر مسلمین در توجیه و بیان موضع گیری و عملکرد خود در زمان ها و مکان های مختلف با مشابه این کلام روبرو می گردند که گفته می شود: این گفتار را باید و یا نباید بر زبان جاری نمود و آن کردار را باید و یا نباید داشت به جهت آنکه قرآن چنین فرموده و یا سنت چنین دستوری داده است. این گفتمان با توجه به سالهای اخیر که عصر ارتباطات نیز نامیده شده است، بیش از پیش نمود پیدا کرده است. این نوع گفتمان بر این مبنا می باشد که پیش از هر چیز، علت و سبب اطاعت بی چون و چرا و سر سپردن به بایدها و نبایدهای قرآن و سنت روشن گردیده باشد. بدین جهت این مسأله به عنوان مسأله ای قابل تحقیق نه تنها برای مسلمانان به جهت تقویت باورهای خویش، بلکه برای غیر مسلمین به خاطر شناخت و درک بیشتر و در پیش گرفتن رفتار مناسب با ایشان به عنوان مسأله ای قابل تحقیق

مطرح می باشد .

همچنین ذهن پرسشگر هر محققى به دنبال آن است تا چگونگی رابطه قرآن و سنت را در عرضه معارف دینی در یابد و عدم دستیابی به شکل ارتباط میان قرآن و سنت نقطه تاریکی در ذهن پژوهشگران خواهد بود که می تواند آنها را از فهم دقیق تر دین مبین اسلام و معارف عالی آن باز دارد .

آنچه پژوهش حاضر در پی بررسی آن می باشد ، بررسی حجیت و اعتبار کتاب و سنت و ارتباط میان این منابع در راهنمایی انسان ها به سوی کمال بوده است . البته حجیت قرآن و سنت با رویکرد به چگونگی رابطه و نسبت میان آن دو مورد بررسی قرار گرفته است .

اهداف تحقیق

۱. روشن نمودن دلایل اعتبار و حجیت قرآن .
۲. تبیین حجیت و ارزش سنت و مراد از آن و قلمرو اطلاق مفهوم سنت و نیز بررسی شمول این حجیت بر تمام یا بخشی از آن .
۳. کاوش در نوع ارتباط قرآن و سنت با یکدیگر از منظر طولی و عرضی بودن این رابطه و نه محدود به موردی خاص مثل نسخ .

اهمیت و ضرورت موضوع

خداوند مَنان که آفریننده و خالق انسان است و او را از میان مخلوقات خود برگزید و به دست خویش بیافرید ، به کمال و خوشبختی او بهتر از هر کس آگاه و طریق و راه دستیابی او به این سعادت را می داند . با انسان راز گفت و هدایت او را با توجه به ناتوانی او از راهیابی به کمال خویش بر عهده گرفت .

برای تکلم و رساندن پیام خویش ، افرادی برجسته را برگزیده و آنها را رابط و واسط میان خویش با بندگانش قرار داد ، برنامه سعادت را در قالب دین و شریعت نازل فرمود . بر خلاف عدّه ای که هدایت یافتند ، انسان های لجوج هواپرست در مقابل این پیامبران قد کشیده و به آزار و

دشمنی با آنها که برای دستگیریشان آمده بودند، پرداختند.

این ادیان که یکی بعد از دیگری برای انسان ها نازل می شد، بعد از پیامبران آن دین مورد تحریف واقع می گردید و به دنبال آن نیاز به نزول دین جدید و ارسال پیامبری دیگر را ضروری می ساخت. این سلسله ادامه پیدا نمود تا خداوند متعال با برانگیختن پیامبر رحمت محمد مصطفی صل الله علیه و آله عنایت و رحمت ییکران خویش را در جلوه ای دیگر و البته بس عظیم هویدا ساخت. قرآن را با پیامبر اسلام همراه ساخت و فرمود: ((وَاتَّبِعُوا التَّوْرَ الَّذِي أَنْزَلْنَا مَعَهُ))^۱ و آن را برای بندگانش آینه و تجلی گاه خویش قرار داد.^۲ وظیفه تبیین قرآن را بر عهده پیامبر گذاشت^۳ و آن حضرت با رفتار و گفتار و منش و سلوک خویش به این دستورها و معارف عالی تجسم بخشید.

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله به دستور الهی و به صریح حدیث متواتر « ثقلین » کتاب خدا و عترت طاهرینش را دو میراث گرانسنگ خویش در میان پیروان و برای جهانیان قرار داد و هدایت را در سایه تمسک به این دو امکان پذیر دانست و آنها را دو همتا و قرین یکدیگر تا قیامت شمرد.

قرآن کریم کتابی برای همه و جاودان است و اختصاصی به زمان و مکان خاصی ندارد، چنانچه در باره ی خود می فرماید: ((ذِكْرِي لِلْعَالَمِينَ))^۴ و ((نَذِيرًا لِلْبَشَرِ))^۵ قرآن همچنان که با مسلمین سخن می گوید طوائف خارج از اسلام را به خود می خواند و با ایشان سخن می گوید، آیات فراوانی که در قرآن وجود دارد و در آنها کفار و مشرکین و اهل کتاب و یهود و بنی اسرائیل و نصاری مورد خطاب واقع شده اند، شاهدی بر عدم اختصاص این کتاب و شریعت به قوم و امت خاصی می باشد. قرآن می فرماید: ((قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا))

۱. « و از نوری که با او نازل شده پیروی نمودند ». (اعراف / ۱۵۷)

۲. علی نقی، فیض الاسلام، ترجمه و شرح نهج البلاغه، (نهران: نشر آثار فیض، [بی تا])، خطبه ۱۴۷ ص ۴۴۶، محمد باقر، مجلسی، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، (بیروت: مؤسسه الوفاء، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ ق)، ج ۸۹، ص ۱۰۷

۳. نحل / ۴۴

۴. انعام / ۹۰

۵. مائده / ۳۶

وَيُنذِرُكُمْ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ))^۱ برخی دیگر از آیات دلالت بر جاودانگی و جهانی بودن رسالت می نماید ((وَأَوْحَىٰ إِلَيْنَا هَذَا الْقُرْآنَ يُنذِرُكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ))^۲.

همچنین بنابر خود آیات قرآن و روایات متواتر و معتبر پیامبر، خاتم انبیاء است و بعد از او پیامبری دیگر و به دنبال آن دین و شریعتی نخواهد آمد خداوند در قرآن می فرماید: ((مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا))^۳. واژه ی «خاتم» به فتح «تاء» یا به کسر آن دلالت بر خاتمه و مهر خوردن نبوت و پایان پذیرفتن آن دارد. هم خانواده های واژه ی ختم در قرآن همچون «نختم»، «مختوم»، «ختم» به همین معنا می باشند و این واژه به معنای چیزی که مایه ی زینت باشد، نیست. روایات فراوان^۴ نیز مؤید و بیانگر همین معنا می باشند.^۵

خاتمیت و نیامدن پیامبری دیگر که به دلیل نقلی ثابت گردید و عقل آن را محال نمی داند، با وجود حکیم بودن و لزوم ارسال نبی و پیامبر معنایی جز جاودانگی و جهانی بودن دین اسلام ندارد.

به علاوه، در عمل نیز تاریخ نشان می دهد که اسلام، عده ای از مذاهب مختلف مانند مشرکین، یهودیان و مسیحیان و اُمتهای گوناگون مانند سلمان فارسی و بلال حبشی و صهیب رومی و ابوذر غفاری را به گرد خویش جمع کرده و در کنار هم قرار داده است. به همین دلیل

^۱. «بگو: ای اهل کتاب بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم بعضی از ما، بعضی دیگر را - غیر از خدای یگانه - به خدایی نپذیرد». (آل عمران / ۶۴)

^۲. «و این قرآن بر من وحی شده، تا شما و تمام کسانی را که این قرآن به آنها می رسد بیم می دهد (و از مخالفت فرمان خدا بترسانم)». (انعام / ۱۹)

^۳. «محمد (ص) پدر هیچ یک از مردان شما نبوده و نیست، ولی رسول خدا ختم کننده و آخرین پیامبران است و خداوند به همه چیز آگاه است». (احزاب / ۴۰)

^۴. عبد علی بن جمعه عروسی، حوزی زوی، نور الثقلین، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، (قم: موسسه اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ هـ.ق)، ج ۴، ص ۲۸۵-۲۸۴، محمد باقر، مجلسی، بحار الانوار، پیشین، ج ۱۱، ص ۵۲ و ج ۲۲، ص ۲۱۸، علی نقی، فیض الاسلام، پیشین، خطبه ۱۳۳، ص ۴۱۲، خطبه ۷۱، ص ۱۶۸، خطبه ۱۷۲، ص ۵۵۸

^۵. عبدالله، جوادی آملی، وحی و نبوت در قرآن، تحقیق علی زمانی قمشه ای، (قم: اسراء، چاپ دوم، آذر ماه ۱۳۸۴)، ص ۴۰۰

تبیین این کتاب مقدّس و دین اسلام برای جهانیان به گونه ای که برای آنها قابل فهم باشد ضرورتی انکار ناپذیر می باشد.

خداوند کلیات و بنیان های برنامه سعادت و کمال انسانی را در قرآن این تنها کتاب و کلام محفوظ از تحریف حضرتش، قرار داد و جزئیات و تفصیل آنها را در سنت معصومین.

بر این اساس کاوش و پژوهش در این دو منبع بی پایان الهی وظیفه همه حق جوینان و طالبان کمال است کاری که از همان ابتدا مورد توجه مسلمین قرار گرفت و کتاب های فراوانی پیرامون آنها به نگارش در آوردند. پاسخگویی به سؤالات اساسی درباره قرآن و سنت و نحوه هدایتگری آنها به گونه ای جهانی و همیشگی نیاز به پژوهش هرچه بیشتر و ارائه روشن تر مباحث را ضروری می نماید. همچنین توجه به تهاجم غرب به اسلام و بنیان های آن و ذهن پرسشگر نسل امروز اهتمام به مسائلی از این دست ضرورتی روز افزون یافته است.

سؤالات اصلی و فرعی

سؤال اصلی:

حجّیت کتاب و سنت چگونه قابل اثبات می باشد و رابطه آن دو در حجّیت کدام است؟

سؤالات فرعی:

۱. چگونه قرآن حجّت و منبع دین شمرده می گردد؟ دلایل آن کدام است؟
۲. آیا تحریف به ساحت قرآن راه نیافته است که موجب سقوط اعتبار قرآن گردد؟
۳. فهم قرآن برای عموم و اعتبار چنین فهمی در صورت فهم همگانی آن می باشد، آیا قرآن برای عموم فهم پذیر است؟
۴. سنت چه جایگاهی از نظر حجّیت دارد؟ و دلایل اعتبار و حجّیت سنت در دریافت آموزه های دینی چه می باشد؟
۵. آیا تعبیر سنت تنها اختصاص به پیامبر اسلام صل الله علیه آله دارد یا به دیگران هم اطلاق می شود و در صورت اطلاق، سنت این افراد آیا حجّت می باشد؟
۶. آیا رابطه قرآن و سنت در منبعیت همان رابطه این دو ریسمان الهی در حجّیت

می باشد یا باید میان آنها فرق نهاد ؟

آنچه در این نوشتار مورد بررسی قرار می گیرد ، پاسخ به پرسش هایی از این دست

می باشد .

فرضیه ها

- ❖ قرآن منبع و حجّت در ارائه آموزه های دینی و معارف اسلامی می باشد .
- ❖ دست آلوده تحریف از دامن قرآن به دور بوده و می باشد .
- ❖ قرآن برای تمام کسانی که با علوم مرتبط با فهم قرآن آشنا می باشند قابل فهم و درک می باشد و این گونه نیست که فهم آن تنها منحصر به جمع خاصی باشد .
- ❖ سنت پیامبر و عترت طاهرین آن بزرگوار علیهم السلام نیز حجّت و روشنگر موضوعات و مسائل دینی است .
- ❖ دلیلی برای اثبات حجّیت سنت غیر معصومین حتی در صورتی که در محدوده و قلمرو مفهوم سنت قرار گیرند ، وجود ندارد .
- ❖ حجّت با منبع بودن چیزی فرقی نداشته و یکسان می باشد . بنابراین میان رابطه قرآن و سنت در حجّیت و منبعیت تفاوتی وجود ندارد بلکه تعبیری دیگر از همان می باشد .
- ❖ رابطه میان قرآن و سنت در ارائه آموزه های دینی ، رابطه ای طولی می باشند و از جهت اعتبار قرآن در رتبه ای بالاتر از سنت قرار گرفته و این دو همسان و همتراز با یکدیگر نمی باشند .

پیشینه تحقیق

بحث از اعتبار و حجّیت قرآن و سنت و رابطه آن دو دارای پیشینه ای به درازای آغاز نزول قرآن و برانگیختن و شروع رسالت پیامبر بزرگوار می باشد . سخن گفتن در قرآن و سنت و امر به پیروی و تمسک به آن دو گویای اهتمام خود قرآن و سنت به این مسأله می باشد .

عمل صحابه و تابعین و دیگر مسلمین در اهتمام و توجه به قرآن و سنت در کنار یکدیگر و استناد به آنها در دریافت معارف دین مبین اسلام بیانگر اعتبار و ارتباط این دو منبع می باشد .

صحابه یاد گرفته بودند که در فتاوا و داوریها به قرآن و سنت مراجعه نمایند، و این موضوع در روایات منعکس گشته است.^۱

در قرون بعد و با شکل گیری علوم متفاوت در این باره می توان این بحث را به اشکال مختلف، در آنها مشاهده کرد. به عبارت دیگر می توان این بحث را موضوعی بین رشته ای دانست که به اقتضای موضوع علوم مختلف از آن سخن به میان آمده است. ریشه های این بحث را در علوم قرآن و علوم حدیث و تفسیر و به جلوه های گوناگون می توان مشاهده کرد. مباحثی مانند حجّیت قرآن و جایگاه آن، اعجاز قرآن و وجوه آن، چگونگی تبیین و تفسیر قرآن، اعتبار و ارزش سنت، وظیفه پیامبر در برابر قرآن و جایگاه سنت او در این میان و ... که در علوم قرآن و علوم حدیث و تفسیر مطرح گشته اند، را می توان در این رابطه ارزیابی نمود.

علم کلام و علم اصول با توجه به موضوع آنها که دفاع از دین و تبیین آن و بحث از ادله استنباط احکام دین می باشد، بیشتر از علوم دیگر به بحث از اعتبار کتاب و سنت و رابطه میان آن دو پرداخته اند. مراجعه به کتاب های این علوم همچون «کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد» علامه حلّی، «التذکرة باصول الفقه» شیخ مفید، «الذریعة» سید مرتضی علم الهدی، «عدّة فی اصول الفقه» شیخ طوسی و «فرائد الاصول» شیخ انصاری گویای این مدعا می باشند.

اخیراً کتاب هایی که به صورت اختصاصی به مباحث خاصی می پردازند، می توانند به روشن نمایی بیشتر موضوعات دینی کمک افزون تری کنند.

بنابراین می توان از کتاب هایی مانند «حجّیة السنّة» عبدالغنی عبدالخالق، «دراسات فی الفرق القرآنیون و شبهاتهم حول السنّة» خادم حسین الهی بخش، «السنّة و مکانتها فی التشریع الاسلامی» مصطفی سباعی و ... که به دفاع از اعتبار و جایگاه سنت پرداخته اند، را در پیشینه این بحث ذکر کرد.

با وجود این پیشینه و با توجه به اختصاص نگارش های قبلی در این زمینه به عرصه ها و قلمرو های محدود و خاص نظیر احکام فرعی یا نسخ، زمینه برای پژوهش هرچه بیشتر در این زمینه و به ویژه افزودن به روشنائی رابطه میان قرآن و سنت همچنان احساس می شود. ما در این راه

^۱ ابن ادریس، شافعی، الامّ، (بیروت: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ.ق)، ج ۶، ص ۲۱۶

قدم برداشتیم و لطف الهی را در آن مسئلت داریم .

در این تحقیق از کتاب تفسیر « تسنیم » آیت الله جوادی آملی بهره فراوان برده شده است . همچنین کتابی با عنوان « رابطه متقابل کتاب و سنت » از سوی جناب دکتر نصیری ، یکی از محققان کنونی به نگارش در آمده است که اخیراً به صورت ویژه به تعامل میان قرآن و سنت پرداخته است . همین پژوهش و نقل مطالبی در آن باره پیش از انتشار آن توسط استاد راهنما در یکی از کلاس ها موجب کنجکاوی نگارنده و پژوهش در این باره گردیده است .

روش تحقیق

شیوه و روش مورد استفاده برای تحقیق پیش رو ، کتابخانه ای بوده است . بدین صورت که در آن از کتابهای فراوان و معتبر بهره گرفته شده است . از ویژگی های این تحقیق آن است که سعی شده به گونه ای تنظیم شود که از مباحث مرتبط با آن نظیر تحریف و اعجاز به اندازه کافی سخن به میان آمده باشد ، تا محققان را در دریافت تصویری کلی از مسائل مرتبط با موضوع یاری نماید ، هر چند از تفصیل در آنها پرهیز شده است .

شاید کمتر بتوان نوشتاری را یافت که در این موضوع و به شکلی ویژه ارتباط قرآن و سنت مورد توجه قرار گرفته باشد . آری آنچه در کتابهای پیشین بدان پرداخته شده ، بیشتر اهتمام به بحث حجیت قرآن و سنت می باشد و نه ارتباط میان این دو منبع گرانقدر .

همچنین زاویه نگاه به موضوع ارتباط قرآن و سنت و استقراء احتمالات متفاوت و بررسی آنها را می توان از محاسن تحقیق پیش رو دانست .

در بیان دیدگاه های متفاوت ، ابتدا به دلایل آن دیدگاه اشاره رفته و سپس به نقد آن پرداخته و از زیاده روی بی ثمر در آنها خودداری شده است تا آنجا که گاه به نقل فهرستوار دلایل و نقد آنها اکتفا گردیده است .

آیات با ترجمه نقل شده اند و در این راه از ترجمه آیت الله مکارم شیرازی بهره گرفته شده است . همچنین تا حد امکان روایات به صورت ترجمه و یا در صورت نقل متن عربی ترجمه شده اند .